

ВЛИЯНИЕ НА БЮДЖЕТНОТО САЛДО ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

Гл. ас. д-р Таня Пл. Тодорова

Резюме

Необходимостта от адекватно използване на бюджетното салдо като фискален инструмент за регулиране на икономиката е осезаема в условия на забавени темпове на икономически растеж. Дебатът по отношение възможността, посредством държавния бюджет, да се поддържа баланс между икономическа стабилност и социална справедливост продължава десетилетия. Друг въпрос, който също съществува, е дали дефицит или излишък в бюджета биха предизвикали по-висок икономически растеж.

Целта на анализа е да се провери дали съществува зависимост между размера на бюджетното салдо и растежа на БВП чрез иконометричен анализ на тези две променливи величини и сравнение на получените резултати между България и държави-членки на Европейския съюз, както и държави от Балканския полуостров (Кипър, Чехия, Естония, Унгария, Латвия, Литва, Малта, Полша, Словакия, Словения, Румъния, Хърватия, Гърция, Сърбия, Турция и Северна Македония).

Конкретната задача е да се аргументира необходимостта от балансиране на публичния бюджет и от намаляване на бюджетния дефицит с цел постигане на устойчив реален икономически растеж.

Изследователската теза е: постигането на балансирано бюджетно салдо и намаляването на разпределителната и преразпределителната дейност на правителството допринасят за постигането на по-висок реален икономически растеж в изследваните българска и европейски икономики.

Основните резултати от изследването показват, че: намаляването на бюджетния дефицит и балансирането на бюджета се отразяват положително върху реализирания реален растеж на икономиката в анализирания европейски държави през периода 2007 – 2018 г.

Ключови думи: публични приходи; бюджетно салдо; бюджетен дефицит; бюджетен излишък; икономически растеж.

JEL: H50, H54, H56.

EFFECTS OF GOVERNMENT BUDGET BALANCE ON ECONOMIC GROWTH

Head Assist. Prof. Tanya Plamenova Todorova, PhD

Abstract

The necessity of adequate use of public budget as a fiscal instrument for economic regulation is even more tangible in conditions of slow economic growth rate. The debate on whether the public budget can maintain a balance between economic stability and social equity has a long history. Another question is whether budget deficit or budget surplus would trigger higher economic growth.

The main objective of the empiric analysis is to evaluate the budget deficit/ surplus impact on real economic growth rate by using econometric analysis and comparative analysis between Bulgaria and the other Member States of the European Union as well as the Balkan States (Cyprus, The Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovakia, Slovenia, Romania, Croatia, Greece, Serbia, Turkey and North Macedonia).

The specific task is to justify the need to balance the public budget and reduce the budget deficit in order to achieve sustainable real economic growth.

The thesis of the research is that balancing public budget and reducing distributive and redistributive government activities contribute to higher real economic growth rate in the analyzed Bulgarian and European economies.

The main results of the research prove that reduction of budget deficit and balanced government budget have a positive effect on realized economic growth rate in the analyzed European countries over the period 2007 – 2018.

Keywords: Public revenues, budget balance, budget deficit, budget surplus, economic growth.

JEL: H50, H54, H56.

Въведение

Необходимостта от активно участие на държавата в лицето на правителството в икономиката, както и границите на подобна правителствена активност, са обект на теоретични и емпирични икономически изследвания. През последните години митът, в който вярваха повечето икономисти до седемдесетте години на миналия век, че фискалната политика може да се използва като неоспорим инструмент за макроикономическа стабилизация, претърпя сериозно преосмисляне. Влиянието, което оказва бюджетното салдо върху реалния икономически растеж, е въпрос, който предизвиква спорове както в икономическата теория, така също и в емпиричните икономически изследвания. В основата на дебата стои въпросът, дали

дефицит или излишък в държавния бюджет на отделните държави е предпоставка за постигане на реален икономически растеж и дългосрочно устойчиво икономическо развитие.

В условията на забавени темпове на икономически растеж необходимостта от адекватно провеждана фискална политика за стимулиране на икономическия растеж е все по-осезаема. В този аспект възможността на държавата да противостои на цикличното развитие на икономиката, лансирана от Кейнс и анализирана от гледна точка на господстващата днес неолиберална идеология и политика, придобива съществено значение. Вчасност въпросът, доколко успешно могат да се използват публичните приходи, данъчното облагане и публичните разходи, за да се постигне устойчиво икономическо развитие, стабилен икономически растеж и да се изгради конкурентоспособна икономика, е особено актуален.

Икономическото мислене се променя в резултат на множеството емпирични доказателства, които поставят под съмнение постигането както на икономическа ефективност, така също и на социална справедливост чрез активната правителствена дейност и провежданата фискална политика. Държавите с малък публичен сектор постигат по-висок икономически растеж в сравнение с държави, които имат по-големи публични разходи, финансирани чрез високи данъци или чрез натрупване на държавен дълг.

Глобализацията и ожесточената конкуренция между отделните икономики за привличане на чуждестранни инвестиции превръща държавите с голям публичен сектор и съответно високи данъци в непривлекателни за чуждестранни инвеститори. Това са основните причини за преосмисляне и преценка на ролята на правителството и на провежданата от него фискална политика в една икономика. Високите данъци и широкомащабната преразпределителна роля на правителството оказват неблагоприятен ефект върху икономическия растеж, заетостта и икономическото развитие.

Съществуват различни мнения, дали балансираният бюджет насърчава развитието на икономиката. Спорен въпрос е доколко дефицитно финансираните публични разходи насърчават общото производство, измерено чрез реалния растеж на БВП. През последните години се налага позицията, че по-ниските фискални дефицити и недоформирани данъчни скали се отразяват благоприятно върху икономическия растеж.

Данъчните системи на държавите – членки на ЕС са в процес на синхронизация, тъй като им бяха поставени условия, произтичащи от членството в Европейския съюз. Тези условия са свързани със спазването на изискванията, наложени от Пакта за стабилност и растеж по отношение максималния бюджетен дефицит и дела на държавния дълг в БВП. Основен момент, засягащ публичните финанси, е спазването на строга фискална дисциплина и придържането към балансиран или почти уравновесен бюджет с максимален бюджетен дефицит до 3% от БВП. Пактът не налага точно определени правила по отношение на приходната и разходната страна на бюджета. Това означава всяка отделна държава, членуваща в Евро-

пейския съюз, сама да определи дали ще постигне бюджетно равенство чрез увеличение на публичните разходи и данъците, или чрез намаляване и на двете. Като цяло обаче повишаването на конкурентоспособността на отделната икономика на международния пазар се свързва с по-ниските данъчни ставки и въвеждането на неизкривени данъчни скали.

В настоящата разработка **обект** на изследване е бюджетното салдо в българската и някои европейски икономики.

Предмет на изследване е влиянието на бюджетното салдо върху икономическия растеж в седемнадесет европейски държави през периода 2007 – 2018 г. Акцентът в разработката е поставен върху влиянието на бюджетното салдо върху растежа на икономиката.

Основната **цел** на изследването е: в теоретико-приложен план да се оцени доколко бюджетният дефицит или бюджетният излишък, в седемнадесет европейски икономики, допринасят за постигане на определени социални и икономически цели въз основа на количествен параметричен анализ и сравнение на емпирични данни за България и други държави от Европейския съюз и съседните на България държави от Балканския полуостров.

Конкретните **научни задачи**, чрез които се реализира така очертаната цел, са:

- Да се изследва емпирично динамиката на бюджетното салдо в България чрез сравнителен анализ с последните приети в Европейския съюз държави (Кипър, Чехия, Естония, Унгария, Латвия, Литва, Малта, Полша, Словакия, Словения, Румъния, както и Хърватия, приета в ЕС през 2015 г.), както и с държавите от Балканския полуостров (Сърбия, Турция, Гърция, Северна Македония);
- Да се анализират тенденциите в реализирания реален икономически растеж през изследвания период;
- Да се оцени влиянието на бюджетното салдо (в процент от БВП) върху реалния икономически растеж чрез еднофакторен, линеен регресионен модел.

Изследователската **теза**, която се защитава в настоящата разработка, е: *постигането на балансирано бюджетно салдо и намаляването на разпределителната и преразпределителната дейност на правителството допринасят за постигането на по-висок реален икономически растеж в изследваните българска и европейски икономики.*

Методология: За постигане основната цел на изследването и за решаване на поставените изследователски задачи се прилага системен теоретико-емпиричен подход. Той се осъществява чрез използване на следните научноизследователски методи: историко-логически анализ; индукция и дедукция; сравнителен анализ; дескриптивен анализ; статистически и иконометрични методи и др.

1. Проблематизиране на зависимостта между бюджетното салдо и икономическия растеж

Някои икономисти (Blanchard, 2002) твърдят, че един положителен данъчен шок, т.е. увеличаване на данъците, има осезаемо негативен ефект върху производството. По-задълбочените изследвания (Hussain, S. M., 2016) на влиянието, което оказва нарастването на данъците („положителен“ шок) или намаляването на данъците („отрицателен“ шок) върху производството, доказват, че: първо, увеличаването на данъците оказва незначително влияние върху произведения БВП; второ, намаляването на данъците стимулира положително и дълготрайно нарастването на БВП, т.е. реалния икономически растеж.

Скептицизмът относно възможностите на правителството да облекчава социалните и икономически проблеми нараства. Икономическите изследвания (Tanzi, 1999), свързани с макроикономическите ефекти на данъците, бюджетното салдо и публичните приходи, дават емпирична и теоретична обосновка на този скептицизъм. Емпиричният анализ на размера и ефективността на правителствената дейност доказва, че: „умереното“ правителство, чиято разпределителна и преразпределителна функция не надвишава 40% от БВП, и балансираният или почти балансиран бюджет отново добиват популярност.

Задълбочени емпирични изследвания (Slimani, 2016,) доказват, че е налице т. нар. „праг“ по отношение на фискалния баланс. Когато бюджетният дефицит надвишава ниво от 4,8% от БВП или е налице фискален излишък в размер над 3,2% от БВП, то тогава икономическият растеж се повлиява негативно. В допълнение на това се доказва, че зависимостта между бюджетния дефицит и икономическия растеж зависи от размера на общите инвестиции. Ако те са по-големи от 23%, зависимостта между двете величини е положителна, но когато размерът на инвестициите падне под този праг, е налице силна отрицателна корелация между дефицита по бюджетното салдо и растежа на икономиката.

Друго изследване (Tung, 2018) на влиянието на бюджетното салдо върху икономическия растеж в нововъзникващите икономики се основава на емпирични данни от Виетнам в периода 2003 – 2016 г. То доказва, че е налице силна взаимозависимост между бюджетното салдо и реалния растеж на виетнамската икономика. Фискалният дефицит оказва негативно влияние върху икономическия растеж във Виетнам както в краткосрочен, така също и в дългосрочен период. В по-конкретен аспект корелационният анализ доказва, че фискалният дефицит се отразява неблагоприятно не само върху растежа на БВП, но също така и върху частните инвестиции, върху преките чуждестранни инвестиции и върху чистия износ. Авторът е на мнение, че резултатите от изследването са полезни за политиките както

във Виетнам, така също и във всички развиващи се държави. Според него са необходими спешни действия за намаляване на фискалния дефицит, за да се постигне устойчив икономически растеж в бъдеще.

Изследване (Berg, 2009) на връзката между бюджетния дефицит и икономическия растеж в САЩ през периода 1973 – 2004 г. доказва, че взаимозависимостта между двете променливи величини е сложна. Анализът достига до извода, че балансирането на правителствения бюджет стимулира растежа на американската икономика. Освен това и икономическият растеж от своя страна оказва положително влияние върху бюджетното салдо. Следователно е налице сложна взаимозависимост между бюджетния дефицит и реалния икономически растеж.

Анализ (Fahmida, Ahmad, 2017) на влиянието на бюджетното салдо върху икономическия растеж в Бангладеш през периода 1999 – 2015 г. разкрива положително влияние на бюджетния дефицит върху икономическия растеж в Бангладеш през изследвания период. Резултатите от скорошно изследване (Hussain, M. H., 2017) в същата държава доказват, че има статистически значима зависимост между фискалния дефицит и икономическия растеж. Емпиричният анализ обаче достига до противоположни изводи: фискалният дефицит оказва слабо отрицателно влияние върху икономическия растеж, т.е. по-високият фискален дефицит води до по-нисък реален икономически растеж в противовес на Кейнсианската теория.

Друго изследване (Nayab, 2015) на влиянието на бюджетното салдо върху растежа на БВП в Пакистан, през периода 1976 – 2007 г., не открива наличие на статистическа зависимост между двете променливи величини. Емпиричен анализ (Velnapru, 2013) също не доказва значително влияние на бюджетния дефицит върху икономическия растеж в Шри Ланка през изследвания четиридесетгодишен период от 1970 г. до 2010 г.

Идеите на „новите класици“ и техните емпирични изследвания качествено променят отношението към възможностите на фискалната политика за макроикономическа стабилизация. Икономическите анализи (Solow, 1994,) напоследък доказват, че влияние върху икономическия растеж оказват и ендогенни фактори. Основен принос в тази област има изследване (Barro, 2009), което разработва модел, в който правителството изпълнява важна роля по отношение на влиянието си върху дългосрочния икономически растеж, чрез провежданата фискална политика. Чрез този модел се определя влиянието на данъците върху БВП или растежа на икономиката.

В изследване на Баро (Barro, *Macroeconomic Effects from Government Purchases and Taxes*, 2009) емпирично е доказано, че увеличаването на средните пределни данъчни ставки върху доходите има значим отрицателен ефект върху БВП. Важен извод от изследването е, че промените в данъчните приходи не оказват статистически значим ефект върху БВП, при условие че пределните данъчни ставки останат постоянни. За

разлика от това, увеличаването на пределните данъчни ставки, при постоянни приходи, оказва статистически значим негативен ефект върху БВП. Следователно промените в данъчните ставки оказват влияние върху БВП основно в резултат на ефекта на заместването, а не в резултат на ефекта на дохода. Авторът изчислява, че намаляването на пределните данъчни ставки с 1%, увеличава БВП на човек от населението през следващата година с около 0,5%. Интерпретацията на получения резултат като данъчен мултипликатор показва негативна величина от около $-1,1$. Разходният мултипликатор варира от 0,4 до 0,8. Може да се приеме, че увеличаването на разходите е свързано с увеличаване на публичните приходи и съответно по-високи пределни данъчни ставки. Отрицателният данъчен мултипликатор, чиято стойност е по-голяма от тази на разходния мултипликатор, показва, че БВП намалява в резултат на по-високите разходи и съответно по-високите данъчни приходи. Казано с други думи, изчисленият мултипликатор на балансирания бюджет е отрицателен – варира от $-0,3$ до $-0,7$. Резултатите показват, че както повишаването на разходите, така също и повишаването на данъците, дори и при балансиран бюджет, оказват негативен ефект върху БВП и съответно икономическия растеж на съответната държава.

Друго изследване (Romer, 2010) анализира влиянието на промените в данъците върху икономическата активност. Резултатите показват, че измененията в данъците оказват значим ефект върху производството. Проучването доказва, че едно екзогенно нарастване на данъчните ставки с 1% води до спад в реалния БВП с почти 3%. Важен извод е, че реалната промяна на данъците влияе много по-съществено върху производството, отколкото очакванията за бъдещи промени в данъчните ставки. Инвестициите също спадат рязко в резултат на екзогенното увеличаване на данъчните ставки. Резултатите от изследването не могат да решат въпроса, кой инструмент на фискалната политика въздейства по-силно върху икономиката: данъците или правителствените покупки.

Роберто Пероти се аргументира в свое изследване (Perotti, 2012), че дискреционните компоненти на данъчното облагане имат съвсем различно влияние върху макроикономическите променливи в сравнение с автоматичните компоненти на данъчните приходи. Според него ефектът, който оказва данъчното облагане върху производството, е много по-слаб от този, изчислен от Ромер и Ромер. Освен това, според автора, трябва да се разграничават дискреционните от ендогенните компоненти на данъчното облагане. Пероти изчислява, че нарастването на данъците с 1% от БВП води до намаляване на производството с около 1,3% след дванадесет тримесечия, т.е. ефектът от увеличаването на данъците се усеща едва след три години, но зависимостта отново е обратна. Авторът също така доказва, че

не се наблюдава значима разлика между очакваните промени и неочакваните промени в данъчното облагане върху размера на БВП. Може дори да се каже, че едно очаквано бъдещо намаляване на данъчните ставки не води до статистически значимо положително влияние върху БВП и производството.

Фискалната политика по отношение на данъците и социалните трансфери (Tanzi, Can Small Governments Secure Economic and Social Well-being, 1999) не допринася за по-доброто разпределение и преразпределение на доходите. Според авторите по-важно значение за намаляване на социалното неравенство има равномерното разпределение на човешкия капитал в обществото. Още по-важно е да не се допуска изтичане на човешки капитал от съответната държава, особено на висококвалифицирани работници. Това е възможно да се постигне чрез прилагане на недеформирувани данъчни скали, както и чрез намаляване на социално-осигурителните вноски.

2. Методология, емпирични данни и иконометрично изследване

Множество изследвания анализират влиянието на данъците върху икономическия растеж. Повечето от тях, но, разбира се, не всички намират доказателства и установяват емпирично, че данъците оказват негативно влияние върху различните макроикономически показатели за икономическата активност. От икономическа гледна точка съществува рационално обяснение за отрицателната зависимост между данъците и икономическия растеж (Poulson, 2008). Данъците увеличават цената на облаганата с данък дейност и в същото време намаляват възвръщаемостта от тази дейност. Данъците върху доходите на населението демотивират хората да печелят доход, който официално се облага с данъци. Отделните индивиди, както и фирмите, са стимулирани да се включват в такива дейности, които минимализират техните данъчни задължения. Високото данъчно бреме принуждава отделните индивиди, както и фирмите, да заменят дейностите, които се облагат с високи данъци, с такива дейности, облагани с по-ниски данъци или дори да мигрират в други държави. Ангажирането на хората с по-ниско производителна дейност води до намаляване на икономическия растеж. Колкото по-голяма част от доходите на потребителите и фирмите се вземат от правителството под формата на данъци, толкова техният стимул да работят повече, да поемат рискове и да се стремят към повишаване на квалификацията си, намалява (Browning, 1976.). Като цяло може да се заяви, че съсредоточаването на по-голяма част от ресурсите в ръцете на

политическата власт, а не на пазарния механизъм, води до негативно влияние върху икономическия растеж. В резултат на по-високите данъци намаляват и частните инвестиции, защото фирмите разполагат с по-малко финансови ресурси. Прехвърлянето на финансови средства от частния към публичния сектор оказва отрицателен ефект върху растежа на икономиката.

Икономическият растеж, в повечето случаи, е резултат от новите открития, по-качествените технологии, внедрените нови методи на производство, правилно използваните възможности за по-ефективна комбинация на ресурсите с цел производство на по-качествени стоки и услуги, които имат и по-висока цена и др. (Kirzner, 1997). Това са основните източници на икономически растеж. Те насърчават и благосъстоянието на една нация. Свободното действие на пазарния механизъм и наличието на икономическа свобода улеснява този процес. Изводът, който се налага, е, че увеличаването на данъците и ограничаването на ресурсите в частния сектор възпрепятства благоприятното действие на тези важни за икономическия растеж източници (Gwartney, 1998).

Проучването на съвременни емпирични изследвания на връзката между бюджетното салдо и икономическия растеж дава определени отговори за наличието на обективна зависимост между двете променливи величини. Настоящият емпиричен анализ на взаимовръзката между бюджетното салдо и икономическия растеж прави опит да даде някои възможни отговори по отношение на: съществува ли статистически значима зависимост между бюджетния дефицит/ излишък и реалния икономически растеж в изследваните седемнадесет държави. За целта се съпоставят бюджетният дефицит или съответно бюджетният излишък и реалният икономически растеж във всяка една анализирана европейска и балканска държава. Подробни данни за бюджетното салдо на разглежданите държави в процент от БВП, за периода 2007 – 2018 г., са поместени в Таблица 1.

Емпиричните данни от Таблица 1 показват старанието на новоприетите в ЕС държави да уравнишат бюджета си, без да увеличават съществено общата данъчна тежест. Както се вижда от данните, всички изследвани държави натрупват бюджетен дефицит през анализирания дванадесетгодишен период. Най-висок кумулативен дефицит през периода натрупва нашата съседка Гърция (-82,5%). Словения е на второ място по отношение на дефицита по бюджета, като натрупаният бюджетен дефицит е -47,8%. Румъния е на трето място по отношение на акумулирания бюджетен дефицит през изследваните дванадесет години и неговата обща стойност е -45,8%.

Таблица 1
 Бюджетно салдо (в процент от БВП) 2007 – 2018 г.¹

Държава	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	2007/ 2018	Сред- но ²
България	1,1	1,6	-4,1	-3,1	-2,0	-0,3	-0,4	-5,5	-1,7	0,1	1,2	2,0	-11,1	-0,9
Чехия	-0,7	-2,0	-5,5	-4,2	-2,7	-3,9	-1,2	-2,1	-0,6	0,7	1,6	0,9	-19,7	-1,6
Естония	2,7	-2,7	-2,2	0,2	1,2	-0,3	-0,2	0,7	0,1	-0,3	-0,4	-0,6	-1,8	-0,2
Хърватска	-2,4	-2,8	-6,0	-6,3	-7,9	-5,3	-5,3	-5,1	-3,2	-1,0	0,8	0,2	-44,3	-3,7
Кипър	3,2	0,9	-5,4	-4,7	-5,7	-5,6	-5,1	-9,0	-1,3	0,3	1,8	-4,8	-35,4	-3,0
Латвия	-0,5	-4,2	-9,5	-8,6	-4,3	-1,2	-1,2	-1,4	-1,4	0,1	-0,6	-1,0	-33,8	-2,8
Литва	-0,8	-3,1	-9,1	-6,9	-8,9	-3,1	-2,6	-0,6	-0,3	0,2	0,5	0,7	-34,0	-2,8
Унгария	-5,0	-3,7	-4,5	-4,5	-5,4	-2,4	-2,6	-2,6	-1,9	-1,6	-2,2	-2,2	-38,6	-3,2
Малта	-2,1	-4,2	-3,2	-2,4	-2,4	-3,5	-2,4	-1,7	-1,0	0,9	3,4	2,0	-16,6	-1,4
Полша	-1,9	-3,6	-7,3	-7,3	-4,8	-3,7	-4,1	-3,7	-2,7	-2,2	-1,5	-0,4	-43,2	-3,6
Румъния	-2,7	-5,4	-9,1	-6,9	-5,4	-3,7	-2,2	-1,3	-0,7	-2,7	-2,7	-3,0	-45,8	-3,8
Словения	-0,1	-1,4	-5,8	-5,6	-6,7	-4,0	-14,7	-5,5	-2,8	-1,9	0,0	0,7	-47,8	-4,0
Словакия	-1,9	-2,4	-7,8	-7,5	-4,3	-4,3	-2,7	-2,7	-2,6	-2,2	-0,8	-0,7	-39,9	-3,3
Сърбия	-1,8	-2,5	-4,2	-4,3	-4,5	-6,4	-5,1	-6,2	-3,5	-1,2	1,1	0,6	-38,0	-3,2
Турция	-1,6	-1,8	-5,3	-3,6	-1,4	-1,9	-1,1	-1,1	-1,1	-1,3	-1,6	-1,9	-23,7	-2,0
Гърция	-6,7	-10,2	-15,1	-11,2	-10,3	-8,9	-13,2	-3,6	-5,6	0,5	0,7	1,1	-82,5	-6,9
Северна Македония	0,6	-0,9	-2,6	-2,4	-2,5	-3,8	-3,8	-4,2	-3,5	-2,7	-2,7	-2,5	-31,0	-2,6

¹ Източник: IMF World Economic Outlook (WEO); International Monetary Fund, World Economic Outlook Database; World Bank, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page>, <https://tradingeconomics.com/macedonia/government-budget>, Посочените данни са актуални към юли 2019.

² Изчислява се средна аритметична величина на бюджетното салдо за всяка отделна държава.

Акумулираният бюджетен дефицит в осем от изследваните седемнадесет държави – Хърватия, Кипър, Латвия, Литва, Унгария, Полша, Словакия, Сърбия и Северна Македония е между -30% и -45% от brutния вътрешен продукт на съответната държава. Акумулираният бюджетен дефицит е малко по-нисък в Турция и Чехия – съответно -23,7% и -19,7%. Само в две от анализиранияте седемнадесет държави общият бюджетен дефицит, през изследваните дванадесет години, е между -10% и -17%: в Малта е -16,6% и в България е -11,1%. Най-нисък акумулиран бюджетен дефицит през периода 2007 – 2018 г. е реализиран в Естония -1,8%.

През дванадесетгодишния период на анализ бюджетното салдо в България често приключва с дефицит. Могат да се разграничат три отделни периода по отношение на структурата на бюджетния баланс: първият период през 2007 г. и 2008 г. може да се опише с наличие на бюджетен излишък от съответно 1,1% и 1,6%; През втория период, който започва през 2009 г. и приключва през 2015 г., в България бюджетният баланс е с дефицит през целия период; през третия период, между 2016 г. и 2018 г., бюджетното салдо е с излишък, като този излишък достига 2% от БВП на страната в края на 2018 г.

България успява да поддържа сравнително стабилна фискална позиция през изследвания период. Въпреки предизвикателствата пред бюджетния баланс, в нашата страна натрупаният бюджетен дефицит в размер на (-11,1%) е над седем пъти по-нисък в сравнение със съседната ни държава – Гърция. Важно е да се отбележи, че България също така има среден бюджетен дефицит през изследваните дванадесет години – минус 0,9%, което е в съответствие на изискванията на Пакта за стабилност и растеж от максимален бюджетен дефицит в размер на максимум 3% от БВП. Само през две от изследваните дванадесет години е допуснат по-висок бюджетен дефицит – през кризисната 2009 г. (-4,1%) и през 2014 г. (-5,5%).

Държавата, която има най-нисък акумулиран бюджетен дефицит през периода на анализ е Естония: -1,8%. Средният размер на бюджетното салдо в Естония също е отрицателна величина, която е минимална - 0,2%. Естония е единствената държава, която не е нарушавала изискването на ЕС за максимален бюджетен дефицит от 3% през анализирания дванадесетгодишен период. През пет от изследваните дванадесет години Естония има положително бюджетно салдо. Чехия, Малта и Турция също имат среден размер на бюджетния дефицит под 2% от БВП – съответно -1,6%, -1,4% и -2,%. Три от анализиранияте европейски държави – Латвия, Литва и Северна Македония – имат среден бюджетен дефицит между -2% и -3% от БВП, съответно -2,8%, -2,8% и -2,6%.

Седем от изследваните държави не са спазили изискването на Пакта за стабилност и растеж по отношение на бюджетното салдо с мак-

симален бюджетен дефицит от 3% от БВП. Средният бюджетен дефицит в Хърватия, Кипър, Унгария, Полша, Румъния, Словения и Словакия е между -3% и -4% от БВП. Средният размер на бюджетното салдо, в балканската държава Сърбия, също е отрицателен и сравнително висок: -3,2% от БВП. Гърция е държавата с най-високия среден бюджетен дефицит от -6,9%, Бюджетният дефицит в Гърция, реализиран през 2009 г. възлиза на -15,1% от БВП. Тази стойност надвишава седем пъти изискванията, наложени от ЕС по отношение баланса на бюджета. Последица от натрупването на бюджетни дефицити през проучвания дванадесетгодишен период в изследваните европейски и балкански държави е увеличаването на държавния дълг в съответната държава.

През 2009 г., когато е пикът на световната икономическа криза, фискалната позиция на всички държави, обект на анализ, е отрицателна. Бюджетният дефицит е най-висок в нашата съседка Гърция (-15,1%). На второ място по отношение на отрицателно годишно бюджетно салдо е Словения, като бюджетният дефицит в същата държава през 2013 г. е -14,7%. В предкризисния период само две от изследваните държави – България и Кипър реализират положително бюджетно салдо. Този факт ясно доказва, че дефицитът не се дължи на икономическата криза. Реализираните бюджетни дефицити са резултат от прекалено високите публични разходи, които в повечето случаи са неефективни (Тодорова, 2012).

В останалите петнадесет изследвани държави е реализиран бюджетен дефицит дори и в условия на икономически растеж, когато адекватната фискална политика предполага намаляване на разходите, за да се „охлади“ икономиката. България е пример за добра финансова дисциплина и за поддържане на балансиран бюджет. В нашата страна са въведени също така и едни от най-ниските данъци върху доходите и върху корпоративната печалба – налице е пропорционално облагане в размер на 10%. Този факт повишава конкурентоспособността на България в сравнение със старите държави – членки на ЕС и съседните ѝ държави от Балканския полуостров. По този начин нашата страна става привлекателна за чуждестранни инвестиции. Ниските ставки на данъчно облагане и въвеждането на пропорционални скали са основен фактор, даващ възможност на изследваните държави да останат конкурентоспособни на глобализацията се световен пазар. Основната възможност за балансиране на бюджета в условия на криза, когато приходите намаляват, е чрез редуциране на разходите.

Данните за икономическия растеж, реализиран от същите държави през изследвания дванадесетгодишен период, са дадени в Таблица 2.

Таблица 2
Реален икономически растеж (в процент) през периода 2007 – 2018 г.³

Държава	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	Средно ⁴
България	7,3	6	-3,6	1,3	1,9	0	0,5	1,8	3,5	3,9	3,8	3,1	2,5
Чехия	5,6	2,7	-4,8	2,3	1,8	-0,8	-0,5	2,7	5,3	2,5	4,4	2,9	2,0
Естония	7,7	-5,4	-14,7	2,3	7,6	4,3	1,9	2,9	1,9	3,5	4,9	3,9	1,7
Хърватск	5,3	2	-7,3	-1,5	-0,3	-2,3	-0,5	-0,1	2,4	3,5	2,9	2,6	0,6
Кипър	5,1	3,6	-2	1,3	0,4	-2,9	-5,8	-1,3	2	4,8	4,5	3,9	1,1
Латвия	10	-3,5	-14,4	-3,9	6,4	4	2,4	1,9	3	2,1	4,6	4,8	1,5
Литва	11,1	2,6	-14,8	1,6	6	3,8	3,5	3,5	2	2,4	4,1	3,4	2,4
Унгария	0,4	0,9	-6,6	0,7	1,7	-1,6	2,1	4,2	3,5	2,3	4,1	4,9	1,4
Малта	4	3,3	-2,5	3,5	1,3	2,7	4,5	8,5	10,7	5,7	6,7	6,6	4,6
Полша	7	4,2	2,8	3,6	5	1,6	1,4	3,3	3,8	3,1	4,8	5,1	3,8
Румъния	6,9	9,3	-5,5	-3,9	2	2,1	3,5	3,4	3,9	4,8	7	4,1	3,1
Словения	6,9	3,3	-7,8	1,2	0,6	-2,7	-1,1	3	2,3	3,1	4,9	4,5	1,5
Словакия	10,8	5,6	-5,4	5	2,8	1,7	1,5	2,8	4,2	3,1	3,2	4,1	3,3
Сърбия	6,4	5,7	-2,7	0,7	2	-0,7	2,9	-1,6	1,8	3,3	2	4,3	2,0
Турция	5	0,8	-4,7	8,5	11,1	4,8	8,5	5,2	6,1	3,2	7,4	5,5	5,1
Гърция	3,3	-0,3	-4,3	-5,5	-9,1	-7,3	-3,2	0,7	-0,4	-0,2	1,5	1,9	-1,9
Северна Македони	6,5	5,5	-0,4	3,4	2,3	-0,5	2,9	3,6	3,9	2,8	0,2	2,7	2,7

Най-малка амплитуда между най-високата и най-ниската точка на растежа на икономиката има Северна Македония – средно той е 2,7%. Пикът на икономическата криза в тази държава е достигнат малко по-късно в сравнение с останалите европейски държави – през 2012 г., когато е налице икономически спад от едва 0,5%, а най-висок растеж е реализиран през 2007 г. от 6,5%. Северна Македония се отличава от останалите изследвани европейски държави с много по-слабо изразена рецесия. По време на световната икономическа криза реалният икономически растеж в Северна Македония е отрицателен само през 2009 г. и 2012 г. – съответно -0,4% и -0,5%. Постигнатият среден икономически растеж, през изследваните дванадесет години, е най-висок в Турция – 5,1%. В Турция е реализиран икономически спад единствено през 2009 г. -4,7%.

³ Източник: IMF World Economic Outlook (WEO); International Monetary Fund, World Economic Outlook Database; World Bank, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page>, <https://tradingeconomics.com/macedonia/government-budget>, Посочените данни са актуални към юли 2019.

⁴ Изчислява се средна аритметична величина на реалния икономически растеж за всяка отделна държава.

Фигура 1. Бюджетно салдо и реален икономически растеж (средна стойност 2007 - 2018 г.)

Източник: Данни от Таблица 1 и Таблица 2.

Малта и Полша са на второ и трето място по реализиран среден икономически растеж в периода 2007 – 2018 г. – съответно 4,6% и 3,8%. В Словакия и Румъния реализираният среден икономически растеж, през изследваните дванадесет години, е над 3% – съответно 3,3% и 3,1%. Високият икономически растеж в Турция и Малта, през изследваните дванадесет години, е постигнат в условия на сравнително балансиран бюджет в икономиката – средният бюджетен дефицит е съответно - 2% и - 1,4%. Казано с други думи, по-ниското данъчно облагане и по-малкият бюджетен дефицит са оказали положително влияние върху икономическия растеж.

Нашата съседка Гърция реализира икономически спад (като средна стойност) през изследвания дванадесетгодишен период. Тя е единствената държава с отрицателен среден реален икономически растеж (-1,9%) от анализиранияте седемнадесет държави. Ниският икономически растеж в Гърция е въпреки високия акумулиран бюджетен дефицит в икономиката – над -80% и високия среден бюджетен дефицит през изследвания период от -6,9%. Хърватска е на предпоследно място по отношение на реален

икономически растеж – средно 0,6%, а средният размер на бюджетното салдо е с едни от най-високите отрицателни стойности (-3,7%).

Другите европейски държави – Унгария, Словения и Сърбия през периода 2007 – 2018 г. също са с висок размер на бюджетния дефицит – съответно -3,2%, -4% и -3,2%. Постигнатият среден икономически растеж, през изследваните дванадесет години, в същите държави е един от най-ниските – съответно 1,4%, 1,5% и 2% от БВП. Размерът на средния бюджетен дефицит в Словакия също е сравнително висок -3,3% от БВП, а реалният икономически растеж (средна величина) през изследваните дванадесет години е в златната среда 3,3% от БВП. Ниският среден реален икономически растеж в Хърватска – само 0,6% е реализиран в условия на висок бюджетен дефицит от -3,7%. Централноевропейската държава Чехия реализира среден бюджетен дефицит от -1,6% и среден реален икономически растеж от 2%. Най-висок реален икономически растеж в Чехия е реализиран през 2007 г. (5,6%), когато бюджетният дефицит е (-0,7%) и е по-нисък от средния бюджетен дефицит (-1,6%). В Румъния реализираният среден реален икономически растеж от 3,1% е в условия на бюджетен дефицит като средна величина от -3,8%. Логичният извод е, че дефицитно финансираните публични разходи, когато не се изразходват ефективно от държавата, не влияят положително върху реализирания реален икономически растеж.

Полша е единствената изследвана държава, в която дори и по време на пика на икономическата криза през 2009 г. икономиката отбелязва растеж от 2,8%. Балтийските държави Литва, Латвия и Естония имат среден икономически растеж около 2% – съответно 2,4%, 1,5% и 1,7%. Другата централноевропейска държава – Чехия отбелязва реален растеж средно от 2%. Най-висок растеж в Чехия е постигнат през 2007 г. – 5,6%. В Словения, Унгария и Кипър средният икономически растеж също е сравнително нисък – под 1,5%.

В България икономическият растеж, през изследвания период, е в златната среда – 2,5%. България е на седмо място по среден реален растеж на икономиката през периода 2007 – 2018 г. Растежът е постигнат при сравнително балансиран правителствен бюджет, като средният бюджетен дефицит е един от най-ниските сред седемнадесетте изследвани европейски държави – едва -0,9%. Най-висок икономически растеж в нашата страна е реализиран през 2007 г. – 7,3%, а през 2009 г. икономиката достига най-ниската си точка (-3,6%).

От извършения сравнителен анализ на бюджетното салдо и икономическия растеж, в седемнадесетте европейски държави, се налага изводът: по-големите бюджетни дефицити като дял в БВП и „наливането“ на публични ресурси в икономиката не гарантират постигане на висок реален

растеж на икономиката. Икономическият растеж през изследвания период е най-висок (над 5%) в държавите с балансиран бюджет или с дефицит под 0,5% от БВП. Като се има предвид, че икономически растеж е налице както в условията на балансиран бюджет, така също и при бюджетен дефицит или бюджетен излишък, заключението от направения сравнителен анализ е: чрез сравнителен емпиричен анализ не може да се открие ясна зависимост между бюджетното салдо и икономическия растеж. По тази причина ще се приложи еднофакторен регресионен анализ, за да се провери дали съществува причинно-следствена връзка между бюджетния дефицит/излишък и растежа на икономиката.

В по-конкретен план, използвайки регресионен анализ на основата на метода на най-малките квадрати, ще се определи каква е зависимостта (права, обратна или не съществува такава) между факторната (независима, обясняваща) променлива – бюджетно салдо и зависимата (результативна, обяснявана) променлива – реален икономически растеж, а също така – доколко силна е корелацията между двете променливи. Зависимостта между бюджетния дефицит/излишък (дял в БВП) и темповете на реалния икономически растеж се изследва емпирично чрез изчисляване на еднофакторен, регресионен модел от вида:

$$T = a_1 + a_2 (\text{Government deficit/ surplus}) \quad (1),$$

където:

T е темпът на изменение на реалния брутен вътрешен продукт (реален икономически растеж в проценти);

G – бюджетно салдо като дял в БВП;

a₁ и **a₂** – параметри на уравнението или регресионни коефициенти:

a₁ – свободен член на уравнението; параметър, който изразява отреза от ординатната ос, заключен между координатното начало и точката, в която регресионната линия пресича ординатната ос; няма икономическа интерпретация;

a₂ – регресионен коефициент, който има икономическа интерпретация и показва с колко единици ще се измени резултатният показател **T** при промяна във факторния показател **G** с единица. Ако неговата стойност е положителна, зависимостта между наблюдаваните променливи е права. Отрицателният знак пред коефициент „a₂” показва, че съществува обратна зависимост, т.е. повишаването на бюджетния излишък намалява икономическия растеж.

Изходните данни за бюджетното салдо и реалния икономически растеж са отразени в Таблица 1 и в Таблица 2. Получените резултати (Таблица 3) и видът на връзката (права или обратна) между двете променливи се тълкуват накрая. Резултатите от оценката на уравнение 1, получени чрез регресионен анализ въз основа метода на най-малките квадрати, показват: използваната в анализа проста линейна зависимост разкрива правата връзка между изследваните променливи⁵. Това се доказва от изчисляването на регресионните коефициенти a_1 и a_2 . Ако на увеличаването на G (бюджетния излишък) съответства увеличаване на T (реален икономически растеж), тогава регресионният коефициент е с положителен знак. Както е видно от Таблица 3, регресионният коефициент a_2 за всички изследвани държави е с положителен знак.

Изводът е: резултатите от регресионния анализ на зависимостта между бюджетното салдо и икономическия растеж в изследваните държави показват, че: намаляването на бюджетния дефицит и балансирането на бюджета се отразяват положително върху реализирания реален растеж на икономиката през периода 2007 – 2018 г.

3. Иконометрични резултати и дискусия

Тъй като във всички държави през периода е налице кумулативен бюджетен дефицит, получените резултати могат да се тълкуват като права зависимост между бюджетното салдо и реалния икономически растеж, т.е. увеличаването на бюджетния излишък допринася за реализирането на по-висок икономически растеж. Идентично тълкуване би било и намаляването на бюджетния дефицит стимулира реалния растеж на БВП. Това твърдение е условно и „оптималното бюджетно салдо” може да варира в широки граници за отделните държави в зависимост от степента на икономическо развитие, структурата на данъчното облагане, пределните данъчни ставки, а също така и средното ефективно облагане на труда и капитала.

⁵ Връзката между бюджетното салдо и темповете на икономически растеж е и нелинейна, освен линейна. Настоящият анализ се ограничава само до изследване на това, дали има права или обратна връзка между двете променливи и ако е така, намаляването на бюджетния дефицит или увеличаването на бюджетния излишък дали стимулира или ограничава достигнатия икономически растеж.

Таблица 3

Резултати от оценката на Уравнение 1

Държава	Променлива	Регреси- онен коэффици- ент	Т – ста- ти- стика	Коефи- циент на линейна корела- ция Multiple R	Коефициент на многомерна корелация (детерми- нация), R – square
България	Константа	$a_1 = 3,15$	4,32	0,62	0,39
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,74$	2,53		
Чехия	Константа	$a_1 = 3,52$	4,40	0,70	0,48
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,92$	3,06		
Естония	Константа	$a_1 = 2,25$	1,96	0,79	0,63
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 3,46$	4,10		
Хърватия	Константа	$a_1 = 3,66$	2,88	0,69	0,47
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,84$	2,99		
Кипър	Константа	$a_1 = 3,16$	3,42	0,74	0,55
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,69$	3,47		
Латвия	Константа	$a_1 = 5,91$	3,90	0,81	0,66
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 1,58$	4,36		
Литва	Константа	$a_1 = 4,79$	2,35	0,50	0,25
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,83$	1,82		
Унгария	Константа	$a_1 = 5,17$	2,31	0,50	0,25
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 1,18$	1,82		
Малта	Константа	$a_1 = 5,66$	5,42	0,52	0,28
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,78$	1,95		
Полша	Константа	$a_1 = 4,92$	5,61	0,42	0,17
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,31$	1,45		
Румъния	Константа	$a_1 = 7,45$	3,98	0,65	0,42
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 1,13$	2,70		
Словения	Константа	$a_1 = 3,61$	2,61	0,56	0,32
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,53$	2,16		
Словакия	Константа	$a_1 = 6,00$	3,48	0,51	0,26
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,82$	1,89		
Сърбия	Константа	$a_1 = 4,11$	3,60	0,59	0,34
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,66$	2,29		
Турция	Константа	$a_1 = 8,96$	4,65	0,59	0,35
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 1,94$	2,33		
Гърция	Константа	$a_1 = 1,19$	0,80	0,64	0,41
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,45$	2,54		
Северна Македония	Константа	$a_1 = 5,18$	4,30	0,58	0,34
	G – бюджетно салдо	$a_2 = 0,94$	2,25		

Получените резултати са въз основа данните от Таблица 1 и Таблица 2 и изчисления на автора с помощта на програмен продукт Microsoft® Office Excel 2007 и ANOVA – Analysis of Variance.

Подробният анализ на получените резултати за връзката между бюджетния дефицит/ излишък като дял в БВП и постигнатия реален икономически растеж, в изследваните европейски държави, през последните дванадесет години, показва **следните тенденции**:

Първо. Увеличаването на бюджетния излишък или намаляването на бюджетния дефицит (като % от БВП), през анализирания период, е довело до нарастване на темповете на растеж на икономиката във всички изследвани седемнадесет държави. Тази позитивна тенденция е най-ясно изразена в две от Балтийските държави – Латвия и Естония, както и в Кипър и Чехия. В тези четири държави (Естония, Кипър, Латвия и Чехия) стойността на коефициента на линейна корелация е $R > 0,7$. Тя показва силна зависимост между правителствения бюджет и реализирания икономически растеж. Това означава, че между 70% в Чехия и 81% в Латвия от различията в реалния икономически растеж между изследваните държави през този дванадесетгодишен период се дължат на размера на бюджетното салдо. Коефициентът на детерминация (R-square) в същите държави варира между 0,48 и 0,66, т.е. той показва, че в Латвия – 66%, в Естония – 63%, в Кипър – 55% и в Чехия – 48% от промените в икономическия растеж са вследствие на изменението в бюджетното салдо, т.е. реализирането на бюджетен излишък. От 34% в Латвия до 52% в Чехия от изменението на растежа се дължат на други, неотчетени в регресионния модел факторни показатели. В тези държави намаляването на бюджетния дефицит с 1% или реализирането на бюджетен излишък в размер на 1% от БВП е довело до увеличаване на реалния икономически растеж съответно с 1,58% (Латвия), 3,46% (Естония), 0,69% (Кипър) и 0,92% (Чехия);

Второ. Положителната зависимост между двете величини се потвърждава и в останалите държави. Уравновесяването на бюджета и редуцирането на бюджетния дефицит с един процент е довело до увеличаване на растежа на икономиката в следните държави: България (0,74%), Хърватия (0,84%), Румъния (1,13%), Турция (1,94%) и Гърция (0,45%). В останалите три, от изследваните седемнадесет държави, отражението на бюджетното салдо върху икономическия растеж е: редуцирането на дефицита с 1% би увеличило растежа на икономиката с 0,83% в Литва, 1,18% в Унгария, 0,78% а Малта и 0,31% в Полша. В четири от анализиранияте държави – Словения, Словакия, Сърбия и Северна Македония по-ниският бюджетен дефицит оказва умерено влияние върху реализирания реален икономически растеж в същите държави: между 0,5% и 1% от brutния вътрешен продукт на съответната държава;

Трето. Намаляването на бюджетния дефицит в България, Хърватия, Румъния и Гърция оказва по-слабо положително влияние върху реализирания растеж, понеже коефициентът на корелация е съответно – 0,62, 0,69, 0,65 и 0,64. Този емпиричен резултат означава, че в България – 39%, в Хърватия – 47%, в Румъния – 42% и в Гърция – 41% от промените в икономическия растеж са вследствие на изменението в бюджетното салдо. В

осем от изследваните държави (Литва, Унгария, Малта, Словения, Словакия, Сърбия, Турция и Северна Македония) коефициентът на линейна корелация ($0,3 < R < 0,7$) показва умерена зависимост. В Полша коефициентът на корелация е нисък (0,42), но той е статистически значим. Стойността на коефициента на детерминация показва, че между 25% в Литва и Унгария и 35% в Турция от измененията в реалния икономически растеж се дължат на реализирания бюджетен излишък, т.е. на ограничаването на бюджетния дефицит. Намаляването на бюджетния дефицит оказва незначителен ефект върху реалния икономически растеж в Полша – само 17%;

Четвърто. Коефициентът на линейна корелация за нашата страна е висок и се приема за статистически значим, т.е. зависимостта между променливите е силна. Намаляването на бюджетния дефицит с 1%, през последните дванадесет години, е довело до растеж на икономиката с 0,74%. Освен това само по себе си бюджетното салдо дава обяснение за около 62% от различието в икономическия растеж между България и останалите изследвани европейски държави през периода 2007 – 2018 г. Установява се, че 39% от промените в икономическия растеж у нас са вследствие от положителното изменение в бюджетното салдо и ограничаването на дефицита. Цели 61% от измененията в реализирания реален икономически растеж се дължат на други, неотчетени в регресионния модел, факторни показатели. В България намаляването на бюджетния дефицит е довело до увеличаване на икономическия растеж.

Изводът, който може да се направи от извършения регресионен анализ на седемнадесет държави от Европейския съюз и от Балканския полуостров е: големите бюджетни дефицити „наказват” икономиката, като се реализира по-нисък реален икономически растеж. Бюджетният дефицит оказва отрицателно въздействие върху икономическия растеж на съответната държава. Балансираният бюджет има най-благоприятно влияние по отношение на икономическия растеж на съответната държава и стимулира икономическото развитие.

Друг важен извод, който може да се направи от проведеното изследване, е: не се потвърждава твърдението, че дефицитно финансираните публични разходи насърчават растежа на икономиката.

Получените резултати не трябва да се абсолютизират поради следните **причини:**

Първо. Получените резултати ще имат по-висока статистическа значимост, ако броят на наблюденията е по-голям. Анализираният период от дванадесет години е кратък и крайните резултати зависят от увеличаването или намаляването на времевия период;

Второ. Бюджетното салдо не е единственият фактор, който оказва влияние върху икономическия растеж. Включването на допълнителни фактори като преки чуждестранни инвестиции, публични разходи, норма

на безработица, инфлация и други може да повиши значимостта на модела от статистическа гледна точка.

Целта на емпиричното изследването е да се провери наличието на обективна зависимост между размера на бюджетния дефицит или излишък (в % от БВП) и реалния икономически растеж. *Хипотезата за наличие на положителната корелация между двете величини се потвърди, т.е. намаляването на бюджетния дефицит и постигането на балансиран бюджет допринася за реализирането на по-висок икономически растеж в изследваните европейски държави. Казано с други думи, наличие е права зависимост между увеличаването на бюджетния излишък и нарастването на реалния растеж на икономиката. Наличието на висок бюджетен дефицит оказва негативно въздействие върху реализирания реален икономически растеж.*

Заклучение

Настоящото емпирично изследване допринася към изследванията, свързани с фискалната политика посредством иконометричен анализ на влиянието на бюджетния дефицит или бюджетния излишък и реализирания реален икономически растеж в седемнадесет държави – членки на Европейския съюз и съседни на България държави от Балканския полуостров. Основните изводи, въз основа на резултатите от направения емпиричен анализ, са:

Първо. Увеличаването на бюджетния дефицит може да възпрепятства реализирането на висок реален икономически растеж, т.е. повишаването на бюджетния дефицит намалява растежа на икономиката. Нарастването на бюджетния дефицит, в изследваните седемнадесет държави, през последните дванадесет години, не оказва благоприятно влияние върху реалния икономически растеж, който се реализира в същите държави. Настоящото емпирично изследване доказва, че по-високите нива на бюджетен дефицит (в % от БВП) предизвикват по нисък реален икономически растеж;

Второ. Желателно е да се редуцира бюджетният дефицит във всички изследвани европейски държави и да се постигне балансирано бюджетно салдо. Това може да се извърши в две посоки: посредством увеличаване на данъците или разширяване на данъчната основа или посредством намаляване на публичните разходи. Препоръката е към редуциране на преразпределителната роля на бюджета посредством намаляване на публичните разходи и приоритетно налагане на неокласическата идея за т. нар. „малко правителство“. Важно е да се отбележи, че постигането на балансирано бюджетно салдо посредством едновременно увеличение на публичните приходи и публичните разходи също оказва негативен ефект върху реалния икономически растеж на брутният вътрешен продукт;

Трето. В същото време е необходимо да се увеличи ефективността при събирането на данъците и да се ограничи дела на „сивата икономика“. От изключително значение за постигането на икономически растеж е да се подобри събираемостта на публичните приходи и да се намали прогресивното данъчно облагане;

Четвърто. Има обективна причина за факта, че „големите правителства“ забавят реализирания икономически растеж. Тази причина е, че тези правителства са „скъпи“ за данъкоплатците, т.е. причината е в цената, която се плаща под формата на данъци, държавен дълг и др., за да се осъществяват по-високи публични разходи. Бюджетният дефицит обременява бъдещите поколения с по-високи нива на публичен дълг.

Известно е, че както в една икономика, така също и в едно отделно домакинство, не може да се харчи повече, отколкото се печели. Това неминуемо води след себе си до отрицателни последици, като една от най-очевидните е натрупването на държавен дълг – както вътрешен, така също и външен. От икономическа гледна точка бюджетният дефицит оказва неблагоприятни странични ефекти. Дефицитът в определени случаи затруднява преодоляването на икономическата криза от последните години. Той дори ограничава нарастването на БВП на човек от населението и постигането на реален растеж на всеобщото производство. Устойчивото икономическо развитие и постигането на умерен темп на икономически растеж изисква продуктивни инвестиции, каквито публичните разходи не винаги са. Растежът на икономиката е резултат от повишената производителност и ефективност както в частния, така също и в публичния сектор. За постигането на икономически растеж са необходими: икономическа и фискална стабилност; предвидима данъчна политика; значително намаляване на бюрокрацията, корупцията и на сивата икономика и др.

Емпиричните изследвания от последните години ясно доказват, че устойчивият растеж е резултат преди всичко от по-големите частни инвестиции, а не от нарастването на бюджетния дефицит. От своя страна по-високите бюджетни дефицити водят до неблагоприятни макроикономически ефекти върху икономиката, които се отразяват отрицателно върху растежа и стабилността на икономическата система. Като такива могат да се посочат (Сорса, 2002):

✓ Превишаването на публичните разходи над приходите може да доведе до всеобщо покачване на цените на стоките и услугите, т.е. до инфлация;

✓ Нарастването на публичните разходи може да предизвика увеличаване на вноса на стоки и услуги, което от своя страна влошава състоянието на текущата сметка на платежния баланс;

✓ Финансирането на по-големите дефицити също се отразява неблагоприятно върху стабилността на икономиката и върху икономическия растеж. Източниците на допълнителни средства са основно три: външен дълг, емисия на пари или вътрешно кредитиране.

Натрупването на външен дълг и увеличаването на неговия дял в БВП не е благоприятно за икономиката, а освен това е ограничено от изискванията на Пакта за стабилност и растеж. Важно е да се отбележи, че в България тенденцията напоследък е към покачване дела на държавния дълг в БВП от 16,3% през 2007 г. до 29,3% през 2016 г., а през 2018 г. е 22,3% от БВП на страната. През последните три години, обаче, неговият дял в БВП, в нашата страна, нараства значително с 13% и през 2016 г. достига 29,3% от БВП.⁶

Обръщането на тенденцията по отношение на държавния дълг на България може да доведе до отлив на чуждестранни инвестиции и до повишаване цената на кредитирането за България. Вторият източник на допълнително пари в държавната хазна – емисията на книжни пари, т.е. създаването на нови парични средства от централната банка в съответната държава, неминуемо предизвиква инфлация, което отново обезсмисля по-големите разходи на държавата. Финансирането на бюджетния дефицит чрез кредитиране от националния пазар предизвиква повишаване на лихвените проценти. Последното от своя страна намалява кредитирането на частния сектор и повишава „цената“ на местните инвестиции. Това отново има отрицателни последици за икономическия растеж в съответната държава.

Основният извод от емпиричното изследване е, че уравнивяването на бюджетното салдо и редуцирането на бюджетния дефицит биха били значително по-ефективни, ако се извършат чрез намаляване на публичните разходи, а не посредством увеличаване на данъчните приходи. Икономическият растеж в България може да се постигне чрез поддържане на макроикономическа стабилност и на балансирана бюджетна позиция. Необходима е и оптимизация на процеса по данъчна събираемост в нашата страна, тъй като в момента данъчната база е стеснена и много малко са „коректните“ данъкоплатци. Разпределянето на данъчното бреме сред по-голяма част от българското население ще допринесе за уравнивяване на бюджетното салдо. Натрупването на бюджетни дефицити намалява възможността за постигане на устойчив растеж на икономиката.

В заключение може да се отбележи:

Първо. По-високият бюджетен дефицит забавя икономическия растеж. Това може да се обясни с факта, че увеличеното потребление на държавата допринася за повишаване на инфлацията над допустимите нива. Тя от своя страна също забавя реалния икономически растеж. Резултатите, получени от извършения регресионен анализ, за дванадесетгодишен период, показват, че увеличаването на бюджетния дефицит и натрупването на

⁶ <https://www.nsi.bg/bg/content/11476/%D0%B1%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%8A%D0%BB%D0%B3>, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde410&plugin=1>

кумулятивен дефицит през последните години не допринася за повишаването на реалния икономически растеж;

Второ. Важно е да се отбележи, че според повечето емпирични изследвания, което се потвърди и от настоящото изследване, най-благоприятно отражение върху икономическия растеж има балансираният бюджет, без бюджетен дефицит и по възможност с малък бюджетен излишък. Настоящото емпирично изследване доказва, че по-високите бюджетни дефицити, като дял в БВП, водят до по-нисък реален икономически растеж. Съществува ясна причина за факта, че по-големите и скъпи за данъкоплатците правителства забавят икономическия растеж. А тя е именно в цената, която се плаща за дефицитно финансираните публични разходи под формата на по-високи данъци, държавни заеми, натрупан държавен дълг и др.

Трето. В теоретичен и в практикоприложен аспект различните автори тези следва да се тълкуват предпазливо по отношение на даването на препоръки за „оптималния“ размер на бюджетното салдо, защото той е твърде условен и може да варира в широки граници в зависимост от индивидуалните особености на всяка изследвана държава.

Направеният анализ очертава **възможностите** за реализиране на по-висок икономически растеж:

✓ потенциалът на икономиката ще се доближи и бюджетът ще се балансира въз основа на намаляване както на публичните разходи, така също и на публичните приходи;

✓ необходима е дългосрочна стратегия по отношение на провежданата данъчна политика и устойчивост на данъчното облагане. Разбира се, увеличаването на ефективността на данъчната администрация при събирането на данъците от всички данъкоплатци, а не само от коректните, е от първостепенно значение.

Провеждайки предвидима икономическа политика по отношение на бюджетното салдо, в т.ч. публичните приходи (пропорционално данъчно облагане) и публичните разходи (ефективност на изразходваните публични средства и обвързване на разходите с постигането на определени резултати), изследваните европейски държави, и в частност България, се очаква да постигнат стабилно функционираща икономика, устойчиво икономическо развитие и висок реален растеж на БВП.

Използвани източници

- Barro, R. J. (2009). Macroeconomic Effects from Government Purchases and Taxes. *NBER Working Paper Series 15369*.
- Barro, R. J. (2009). Macroeconomic Effects from Government Purchases and Taxes. *NBER Working Paper Series 15369*.

- Barro, R. J. (н.д.). Macroeconomic Effects from Government Purchases and Taxes. *NBER Working Paper Series 15369, 2009.*
- Berg, A. G. (2009). Budget deficits and U.S. economic growth. *Economics Bulletin, Vol. 29, 3015-3030.*
- Blanchard, O. P. (2002). An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output". *Quarterly Journal of Economics, Vol. 117, No. 4.*
- Browning, E. K. (1976.). The Marginal Cost of Public Funds. *Journal of Political Economy, 84, 283-298.*
- Fahmida Ahmad, B. R. (2017). The Relationship between Budget Deficit and Economic Growth: A Study on Bangladesh. *ASA University Review, Vol. 11 No. 2.,*
- Gwartney, J. L. (1998). The Size and Functions of Government and Economic Growth. 175-192.
- Hussain, M. H. (2017). Fiscal Deficit and Its Impact on Economic Growth: Evidence from Bangladesh. *Economies, 5, 37.*
- Hussain, S. M. (2016). Asymmetric Effects of Exogenous Tax Changes. *Journal of Economic Dynamics and Control, vol. 69, issue C, 268-300.*
- Kirzner, I. (1997). Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach. *Journal of Economic Literature, 35, 60-85.*
- Nayab, H. (2015). The Relationship between Budget Deficit and Economic Growth of Pakistan. *Journal of Economics and Sustainable Development, 85-92.*
- Perotti, R. (2012). The Effects of Tax Shocks on Output: Not So Large, But Not Small Either. *American Economic Journal: Economic Policy, 214-237.*
- Poulson, B. K. (2008). State Income Taxes and Economic Growth. *Cato Journal, Vol. 28, No. 1, , 53-71.*
- Romer, C. R. (2010). The Macroeconomic Effects of Tax Changes: Estimates Based on a New Measure of Fiscal Shocks. *American Economic Review, 100, 763-801.*
- Slimani, S. (2016). Threshold Effects of Fiscal Policy on Economic Activity in Developing Countries. *International Journal of Business and Social Research, Vol. 06, Issue 03,, 20-38.*
- Solow, R. M. (1994). Perspectives on Growth Theory. *Journal of Economic Perspectives, vol. 8,, 45-54.*
- Tanzi, V. S. (1999). Can Small Governments Secure Economic and Social Well-being. *In: Grubel, H. (Ed.), 69-92.*
- Tanzi, V. S. (1999). Can Small Governments Secure Economic and Social Well-being. *What is the Optimal Size of Government? Fraser Institute.,*
- Tung, L. T. (2018). The effect of fiscal deficit on economic growth in an emerging economy: Evidence from Vietnam. . *Journal of International Studies, 11(3), , 191-203. .*

- Velnamby, T. A. (2013). Fiscal Deficit and Economic Growth: A Study on Sri Lankan Economic Perspective. *Developing Country Studies, Vol.3, No.3*, 165-177.
- Сорса, П. (2002). Дали по-големите държавни дефицити ще увеличат растежа и доходите в България? *Капитал*.
- Тодорова, Т. (2012). *Ефективност на публичните разходи в българската икономика (Макроикономически аспекти)*.

**ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ**

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

**ИНСТИТУЦИИ,
ПОЛИТИКИ И
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД ДИГИТАЛНАТА
ТРАНСФОРМАЦИЯ**

том 28, 2020 г.

Академично издателство „ЦЕНОВ“
Свищов - 2020 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ТОМ 28

**ИНСТИТУЦИИ, ПОЛИТИКИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ**

Даден за печат на 27.02.2020 г., излязъл от печат на 30.03.2020 г.
Поръчка № 18460, тираж: 100 бр.

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

ISSN 1312-3815

СЪДЪРЖАНИЕ

Раздел I

Пазари, управление и иновации в икономиката на знанието

Маргарита Богданова, Христо Сирашки, Евелина Парашкевова, Мариела Стоянова Гъвкаво управление на проекти в организациите от публичния сектор	7
Ангелин Лалев, Александрина Александрова Използване на дълбоки невронни мрежи за откриване на измами с кредитни карти	39
Десислава Алексиева, Елена Йорданова Интереси и поведение: управленски аспекти.....	63

Раздел II

Глобализация, конкурентоспособност и сътрудничество за интелигентен растеж

Силвия Костова, Крум Крумов, Даниела Въткова-Милушева Ролята на вътрешните и външните одитори за идентифициране на измами в предприятията.....	95
Силвия Костова, Пресиян Василев, Ивана Димова Характеристика на измамата и особености на извършителя на измами.....	126
Тихомир Върбанов Оценка на конвергенцията в Европейския съюз по разходи за социална защита	157
Таня Тодорова Влияние на бюджетното салдо върху икономическия растеж.....	183

Раздел III
Финансова стабилност, икономически политики, регулации
и устойчиво развитие

Веселин Попов, Петя Емилова, Искрен Таиров, Владислав Василев Информационната сигурност на лечебните заведения в България.....	211
Красимир Шишманов, Мария Ташкова, Михаела Маркова Съвременни тенденции в създаването на приложения за електронна търговия	243
Атанаска Решеткова, Криста Нейкова Влияние на дигитални маркетингови канали върху клиентската лоялност в банковия сектор	273
Диана Ималова, Галя Кузманова, Радосвета Кръстева Обучението в докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (Счетоводство)” в СА „Д. А. Ценов” – проблеми и перспективи	306